Journal of Iranian Architecture & Urbanism
(JIAU)
Homepage: https://www.isau.ir/

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Studying the role of social-spatial qualities on the social interactions of the elderly in neighborhoods: A conceptual model

Bakhtiar Bahrami [1, *], Ali Rastkar [2], Nina Khalighi [1], Nila Ghazvineh [3]

[1] *Assistant Professor, Department of Urbanism, Faculty of Art and Architecture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.*
[2] *M.A. Student in Urban Design, Department of Urbanism, Faculty of Art and Architecture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.*
[3] *Ph.D. Candidate in Urbanism, Department of Urbanism, Faculty of Art and Architecture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.*

ARTICLE INFO

Article History:

Received	2023/09/28
Revised	2023/12/28
Accepted	2024/05/06
Available Online	2024/08/26

Keywords:

Elderly
Social Interactions
Spatial-Social Qualities
Urban Neighborhoods

Use your device to scan and read the article online

Number of References
52

Number of Figures
6

Number of Tables
2

Extended ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVES: Elderly individuals, those over 60, represent a growing demographic worldwide. By 2050, this group is projected to comprise 22% of the global population. Aging has emerged as one of the demographic and social challenges of the 21st century. To tackle this challenge, the World Health Organization has introduced the concept of age-friendly cities, considering the increasing urbanization in the coming century. Neighborhood-centric approaches are central to this concept. Consequently, age-friendly cities establish neighborhoods that are designed to accommodate the needs and limitations of elderly individuals by distributing functions and services in a spatially organized manner. In these neighborhoods, elderly residents can access services and facilities with minimal reliance on others. Additionally, they have particular requirements and preferences regarding the utilization of public spaces and their involvement in community activities. Urban neighborhoods, as spatial-social units of cities, should offer suitable environments for the social interactions of their elderly residents. Understanding the features of neighborhoods that promote social interactions among the elderly is a notable gap in urban design studies. This study aims to identify and prioritize the spatial and social qualities that affect the social interactions of elderly residents in neighborhoods, taking into account their preferences. To achieve these goals, Dardasht neighborhood, located within the historical context of Isfahan, was selected as the research study area. This neighborhood, which has a history of approximately 400 years, is home to a substantial number of elderly residents.

METHODS: The methodology of the current study is qualitative, forming an in-depth examination of the social and spatial lived experiences of elderly residents in the neighborhood. Semi-structured interviews were conducted with 23 older adults, aged 60 to 75 (mean age 66 years; 11 males and 12 females), each having resided in the neighborhood for a minimum of three years or more. Before conducting the interviews, pedestrian and bicycle surveys were conducted to gain a general understanding of the capacities and barriers that elderly residents face in social engagement within the neighborhood. These surveys also aided in designing more effective interview questions. In four stages, all interviews were systematically coded, categorized, and conceptualized. In the initial stage, initial concepts were derived from the interviews through open coding, consisting of phrases or sentences that were directly mentioned during the interviews. In the second stage, secondary concepts were organized by categorizing the initial concepts based on semantic similarities. In the third stage, sub-themes and their associated locations were derived from these secondary concepts. Finally, during the thematic synthesis stage, researchers identified and formulated the main themes.

FINDINGS: Using a four-stage coding process, 337 codes, 15 sub-themes, and eight main themes were identified from the interview texts. The eight main themes, ranked by importance, include: 1. preserving the social and historical roots of the neighborhood related to historical sites and native neighbors; 2. ensuring physical comfort; 3. enhancing public spaces; 4. engaging in physical activities safely and comfortably in streets and

© 2024, JIAU. All rights reserved.

https://doi.org/10.30475/isau.2024.432568.2115

OPEN ACCESS

*Corresponding Author:
Email: *b.bahrami@uok.ac.ir*
Phone: +98(918)1719417

Extended ABSTRACT

parks; 5. sequential availability of complementary activities, optional and mandatory activities; 6. mental security, including an increasing sense of safety, eliminating others' abnormal behaviors, and having personal space; 7. spiritual atmosphere related to mood and religious places; 8. women's presence in their own secure and tranquil spaces. The study demonstrated that the elderly residents' sense of social-historical belonging to their 400-year-old neighborhood was essential. They were profoundly attached to the physical and historical aspects of the space, which was evident in their strong desire to preserve the neighborhood's original character. Additionally, the sense of belonging that older adult residents experienced in these social spaces was underscored by concepts such as neighborliness and a willingness to participate in activities and socialize within the neighborhood. Also, the resistance to multiculturalism in the neighborhood and efforts to limit the number of non-Iranian residents may support this finding.

CONCLUSION: This research identified and prioritized the spatial-social qualities that influence social interactions among elderly residents in neighborhoods through a qualitative study. Ultimately, by discussing these findings within the existing research context, the study developed its findings into a proposed model. This model formulates the socio-spatial characteristics that impact the social presence and activities of elderly residents in residential neighborhoods. The model consists of 8 main key concepts and 15 secondary concepts structured hierarchically within an integrated framework. This model also enables researchers and urban designers to thoroughly understand and examine the spatial-social aspects required for elder-friendly public spaces in neighborhoods, using both quantitative and qualitative approaches. Implementing and testing this model in various neighborhoods could uncover new insights, potentially leading to changes in the research's exploratory priorities or the discovery of new characteristics.

.....

HIGHLIGHTS:

- Spatial-social qualities affecting the social interactions of the elderly in Dardasht neighborhood of Isfahan were discovered in the form of main and secondary categories.
- Achieving an integrated model that explains the social-spatial qualities affecting the presence of the elderly in the spaces of a residential neighborhood.
- The sense of socio-historical belonging of the elderly to their four-hundred-year-old neighborhood and the discovery of concepts such as neighborhood neighbors, the desire to meet and stop in the neighborhood, and the unwillingness of the neighborhood to become multicultural were among the most important exploratory categories in this research.

ACKNOWLEDGMENTS:

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-forprofit sectors.

CONFLICT OF INTEREST:

The authors declared no conflicts of interest.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Bahrami, B.; Rastkar, A.; Khalighi, N.; Ghazvineh, N., (2024). Studying the role of social-spatial qualities on the social interactions of the elderly in neighborhoods: A conceptual model. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism*., 15(1): 259-276.

https://doi.org/10.30475/isau.2024.432568.2115

https://www.isau.ir/article_201261.html

نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران. دوره ۱۵. شماره ۱. صفحات ۲۷۶-۲۵۹. بهار و تابستان ۱۴۰۳

نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران
(JIAU)
https://www.isau.ir/

مقاله علمی- پژوهشی

مطالعه نقش کیفیت‌های فضایی- اجتماعی بر تعاملات اجتماعی سالمندان در محلات؛ ارائه یک مدل مفهومی

بختیار بهرامی [۱و*]، علی راستکار [۲]، نینا خلیقی [۱]، نیلا قزوینه [۳]

۱. استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.
۳. دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

مشخصات مقاله

تاریخ ارسال ۱۴۰۲/۰۷/۰۶
تاریخ بازنگری ۱۴۰۲/۱۰/۰۷
تاریخ پذیرش ۱۴۰۳/۰۲/۱۷
تاریخ انتشار آنلاین ۱۴۰۳/۰۶/۰۵

واژگان کلیدی

سالمندان
تعاملات اجتماعی
کیفیت‌های فضایی- اجتماعی
محلات شهری

چکیده

افراد سالمند برای حفظ سلامت و بهزیستی خود نیاز به برقراری روابط اجتماعی با همسالان و سایر نسل‌ها دارند. محلات شهری به‌عنوان یکی از واحدهای فضایی- اجتماعی شهرها، باید بستر مناسبی برای تعاملات اجتماعی سالمندان ساکن خود فراهم کنند. با این‌حال، بررسی ویژگی‌های محله‌ها که حامی تعاملات اجتماعی سالمندان هستند، یکی از خلأهای مطالعاتی طراحی شهری است. هدف این پژوهش، شناسایی و الویت‌بندی کیفیت‌های فضایی- اجتماعی مؤثر بر تعاملات اجتماعی سالمندان در محله است. در این راستا، داده‌ها از طریق پیمایش و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۳ سالمند (۱۱ مرد، ۱۲ زن) ۶۰ تا ۷۵ ساله ساکن محله تاریخی دردشت اصفهان جمع‌آوری شدند. از طریق تحلیل کیفی، هشت مقوله اصلی و ۱۵ مقوله فرعی طبق اولویت زیر اکتشاف شدند: ۱. حفظ ریشه‌های اجتماعی و تاریخی محله مرتبط با اماکن تاریخی و همسایه‌های بومی؛ ۲. تأمین آسایش فیزیکی؛ ۳. تقویت مکان‌های سوم؛ ۴. انجام فعالیت‌های فیزیکی به‌صورت راحت و ایمن در معابر و پارک‌ها؛ ۵. پشت‌سرهم بودن فعالیت‌های مکمل؛ ۶. امنیت ذهنی شامل افزایش حس امنیت، حذف رفتارهای ناهنجار دیگران و داشتن حریم شخصی؛ ۷. اتمسفر روحانی مرتبط با حس‌وحال و مکان‌های مذهبی؛ ۸. حضور زنان در فضای امن و آرام مختص به خودشان. عوامل هویتی- تاریخی، به‌عنوان مهم‌ترین مقوله، تأثیر بسزایی بر تعاملات اجتماعی سالمندان و به یادماندن آن در ذهن و خاطر این افراد داشتند. شاخص‌ترین عنصرهویتی، معماری تاریخی و همسایه‌های اصیل و قدیمی محله بودند. در مقابل، عدم تمایل سالمندان به حضور ساکنان غیربومی، می‌تواند بیانگر دلبستگی‌شان به یک‌دستی جمعیت و حفظ جامعه اصلی و قدیمی محله باشد. در نهایت این مقولات به عنوان مؤلفه‌های یک مدل مفهومی صورت‌بندی شده‌اند. این مدل می‌تواند درکی بهتر از کیفیت فضایی- اجتماعی محلات برای حضور سالمندان داشته باشد. همچنین، اجرای این مدل در محلات مختلف می‌تواند منجر به توسعه آن از خلال تغییر اولویت‌های فوق یا کشف مقولات جدید شود.

نکات شاخص

- کیفیت‌های فضایی- اجتماعی مؤثر بر تعاملات اجتماعی سالمندان در محله دردشت اصفهان در قالب مقوله‌های اصلی و فرعی کشف شدند.
- دستیابی به مدلی یکپارچه که کیفیت‌های فضایی- اجتماعی مؤثر بر حضور سالمندان را در فضاهای یک محله مسکونی تبیین کرده است.
- حس تعلق اجتماعی- تاریخی سالمندان به محله چهارصد ساله خویش و کشف مفاهیمی چون همسایه‌مداری، تمایل به ملاقات و توقف در محله و عدم تمایل به چندفرهنگی شدن محله از مهم‌ترین مقوله اکتشافی در این پژوهش بود.

نحوه ارجاع به مقاله

بهرامی، بختیار؛ راستکار، علی؛ خلیقی، نینا و قزوینه، نیلا. (۱۴۰۳). مطالعه نقش کیفیت‌های فضایی- اجتماعی بر تعاملات اجتماعی سالمندان در محلات؛ ارائه یک مدل مفهومی، *نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران*، ۱۵(۱)، ۲۷۶-۲۵۹.

* نویسنده مسئول
تلفن: ۰۰۹۸۹۱۸۱۷۱۹۴۱۷
پست الکترونیک: b.bahrami@uok.ac.ir

مقدمه

سالمندان افراد بالای ۶۰ سال هستند که شمار آنان در جهان در حال رشد است. پیش‌بینی می‌شود که جمعیت این گروه تا سال ۲۰۵۰ به ۲۲ درصد از جمعیت جهان افزایش یابد (Schmidt et al., 2019). در مقایسه با سایر رده‌های سنی، سالمندان نیازها و ترجیحات خاصی برای حضور و فعالیت در فضاهای عمومی جوامع دارند. در چنین شرایطی، توجه به نیازها و ترجیحات این افراد در تصمیم‌گیری‌های شهری نه تنها یک ضرورت، بلکه راهی برای رسیدن به جوامع پایدار و دوستدار سالمند است (WHO, 2007). یکی از مسائل عمده در برنامه‌ریزی و طراحی شهری، تأمین فضاهای شهری و پاسخگو به نیازهای این گروه آسیب‌پذیر است (Pui-HangWong, 2021).

یکی از نیازهای اصلی افراد سالمند تعاملات اجتماعی با همسالان است (Asefi, 2016). بدون آن سالمندان، انزوا که خود ناشی از کهولت سن، کاهش توانایی فیزیکی، ذهنی و بصری است را در اجتماع تجربه می‌کنند (National academies of sciences, engineering and medicine, 2020). همین امر منجر به افسردگی، خطای شناختی، کاهش کیفیت زندگی و افزایش درصد مرگ در ایشان می‌شود (Courtin & Knapp, 2017). نمود فضایی چنین نیازی، مکان‌های عمومی اجتماع‌پذیر در همسایگی‌ها و محلاتی است که سالمندان درآنجا ساکن هستند. این مکان‌ها می‌توانند تأثیر معناداری بر ارتقای سلامت، بهزیستی و رضایت سالمندان داشته باشند (Tavasoli, 2003).

تاکنون مطالعات محدودی درمورد ویژگی‌های فضایی-اجتماعی محلات مسکونی مؤثر بر رفاه سالمندان انجام شده است (Dash et al., 2022). برای شناخت عمیق‌تر این ویژگی‌ها مطالعه تجربه زیسته سالمندان با تمرکز بر الگوهای گذران اوقات فراغت و ارتباطات اجتماعی آنان می‌تواند راهگشا باشد (Sharifian Sani et al., 2016). در این چارچوب، روش‌های کیفی مبتنی بر مصاحبه با سالمندان و تحلیل مباحث آن‌ها می‌توانند داده‌های پایایی را از تجربه زیسته این افراد فراهم کند.

با توجه به مباحث فوق، اهداف پژوهش حاضر به شرح زیر هستند: ۱. شناسایی کیفیت‌های فضایی-اجتماعی مؤثر بر تعاملات اجتماعی سالمندان ساکن در محله؛ ۲. الویت‌بندی کیفیت‌ها و درجه اهمیت آن‌ها از نظر سالمندان. در راستای این اهداف، پژوهش حاضر در بخش‌های زیر صورت‌بندی شده است: در بخش نخست، پیشینه پژوهش مطالعات حوزه ی سالمندی؛ و در بخش دوم مبانی نظری، با جزئیات بیشتر در سه مقوله سالمندی، محله و تعاملات اجتماعی سالمندان مطالعه شده‌است. سپس، با تمرکز بر محله دردشت اصفهان، در بخش روش پژوهش، گردآوری و تحلیل داده‌ها از طرق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و کدگذاری انجام شد که نتیجه‌ی این بخش ارائه‌ی مقوله‌ها و کیفیت‌های کشف‌شده است. در نهایت از خلال بحث و یافته‌ها و مقایسه با پژوهش‌های پیشین، مدلی برای فهم و بررسی کیفیت‌های فضایی- اجتماعی موثر بر حضور سالمندان در محلات مسکونی پیشنهاد شده‌است.

پیشینه پژوهش

بررسی تعاملات سالمندان در فضاهای شهری نزدیک به نیم‌قرن در اروپا و آمریکا و حدود دو دهه است که در مطالعات شهری ایران اهمیت پیدا کرده است. مطالعات بین‌المللی، عمدتاً ارتقاء کیفیت زندگی این افراد را درکنار کاهش انزوای اجتماعی آنان بررسی کرده‌اند (جدول ۱). در ایران، پژوهش‌های متمرکز بر سالمندان، عمدتاً معطوف به مقولاتی چون فعالیت بدنی، سلامت جسمانی، افزایش رضایت‌مندی، کاربری‌ها و خدمات شهری، پهنه‌های سبز و آبی در دسترس و مشارکت سالمندان هستند. با این‌حال، موضوعاتی با تمرکز بر ویژگی‌های فضایی- اجتماعی محلات و تأثیرشان بر تعاملات اجتماعی سالمندان یکی از خلأهای پژوهشاتی در حوزه مطالعات طراحی و برنامه‌ریزی شهری ایران است.

مبانی نظری

در این بخش علاوه‌بر مقوله سالمندی دو موضوع درهم‌تنیده و مرتبط با حضور و فعالیت اجتماعی سالمندان در محله‌های شهری نیز بررسی می‌شود. این موضوعات عبارت‌اند از: محله و تعاملات اجتماعی سالمندان.

سالمندی

سالمندی یکی از چالش‌های جمعیت‌شناختی و اجتماعی در قرن ۲۱ است (Hosseini, 2012). سالمندی به فرآیندی گفته می‌شود که در آن از جمعیت جوان جوامع کاسته و در مقابل به جمعیت افراد بالای ۶۰ سال افزوده می‌شود. این فرایند بهداشتی- اجتماعی تابع مرگ و میر پایین سالمندان و باروری کم جوانان است. جمعیت سالمندی، یکی از چالش‌های اصلی کشورهای صنعتی اروپا و آمریکای شمالی طی نیم‌قرن گذشته بوده است (Kinsella & Phillips, 2005). علاوه بر این کشورها، امروزه سالمندی یکی از مسائل پیش‌روی کشورهای آمریکای لاتین و آسیایی نیز هست (Martin & Samuel, 1994). در مواجهه با چنین چالشی، سازمان بهداشت جهانی با توجه به افزایش شهرنشینی در قرن پیش‌رو، ایده شهرهای دوستدار سالمند را مطرح کرده است. در این رویکرد تأکید ویژه‌ای بر محله‌محوری به‌چشم می‌خورد. بر این اساس، شهرهای دوستدار سالمند محلاتی دارند که پخشایش عملکردها و خدمات در آن‌ها متناسب با نیازهای سالمندان و محدودیت‌های آن‌هاست. در این محلات افراد سالمند می‌توانند با کمترین وابستگی از خدمات و امکانات استفاده کنند (WHO, 2007).

Table 1. Environmental qualities related to the social interactions of the elderly; A summary of research

Researcher(s)	Problem	Findings	Method	Place of performance
Crombie (2007)	Investigation of the decrease in physical activities of the elderly.	The lack of appropriate access for the elderly to facilities, loneliness and lack of security were the main barriers to their activities in urban spaces.	Mixed, interview and questionnaire.	America
Plouffe & Kalache (2010)	Elderly-friendly city	An elderly-friendly city is a collection of facilities that the quality of life for the elderly, particularly their participation and safety enhance.	Quantitative questionnaire, likert scale	Developed and developing countries
Carmona (2012)	Optional activities in urban spaces	Due to their age-related conditions and decreased physical strength, elderly social groups often utilized urban spaces for engaging in voluntary and social activities.	Qualitative, interview	England
Coleman (2015)	Assessment of built environment indicators for the elderly.	Safety, public open spaces, transportation infrastructure, emergency preparedness, public transportation, and urban management programs were influential components affecting the lives of the elderly.	Quantitative questionnaire, likert scale	America
Albert, & Haaren (2018).	Elderly spatial preferences in urban living	-Elderly individuals shared common traits in their interactions with each other and with the natural environment. -Planners and designers should consider the preferences of the elderly in their decisions and interventions.	Mixed, interview, and questionnaire.	Europe
Bigonnesse, & Chaudhury, (2021)	Interactions between urban spaces and the elderly	A conceptual framework, drawing upon dominant theories in aging and environmental research, can offer new insights into the interactions between "place" and the "elderly individual."	Qualitative, interview	Canada
Gall et all. (2021)	How the elderly use movement and technology for social interactions	-Cost, perceived security, physical disability, and the level of support from family and friends influence the types of technology and mobility elderly choose, leading to both increased and decreased social connections. -Slow streets, designed for pedestrians and cyclists, have been suggested to increase social interaction.	Qualitative. Thematic. Six target groups. In-depth interview	America (spectrum of english-spanish-korean cultures)
Aghai (2006)	Collective activities in old age	Collective leisure activities, typically carried out outside the home, continue during the elderly stage. Factors such as security, transportation, green spaces, and facilities influence these activities.	Qualitative, interview	Tehran parks
Pourjafar (2010)	Increasing the participation of the elderly in urban spaces	One of the components of achieving successful elderly goals is providing a platform for the presence and participation of elderly citizens in public urban spaces.	Qualitative, interview	Shiraz
Alalhesabi (2012)	The connection between urban spaces and the presence of elderly individuals in the city.	By adapting urban spaces, a large community of the elderly population can be encouraged to engage in city spaces.	Mixed, interview, and questionnaire.	Shiraz parks
Dehghan (2012)	Examining the deficiencies of old age in the city	The most important issue for the elderly was the lack of sports facilities.	Quantitative questionnaire, likert scale	Parks of yazd
Sadeghi (2012)	Factors affecting the quality of life of the elderly	To improve the living environment of the elderly, the participation of policymakers, the public, and the elderly in urban affairs is essential. This includes standardizing public transportation, reducing taxi costs, sewage disposal systems, removing and controlling pests, education, installing specific signs for the elderly, placing benches in streets and neighborhoods, standardizing parks, and increasing security.	Mixed, interview, and questionnaire	Parks of tabriz
Chamanpira (2014)	Factors influencing the participation and presence of the elderly in public spaces.	Appropriate facilities and amenities tailored to the physical and mental conditions of the elderly in urban spaces can encourage them to have an active and healthy presence in social and urban environments.	Qualitative, interview	Equipped parks in tehran
Sharifian (2016)	Comparing the opinion of the elderly with experts in geriatric studies regarding successful aging	According to the elderly, successful aging included the following: physical health, psychological quality, social quality, spirituality and excellence in life, financial security, environmental security and appropriate social behavior.	Mixed, interview, and questionnaire	Tehran
Sharghi (2016)	Strengths and weaknesses affecting the lives of the elderly in urban environments	Communication and information, urban health services, and transportation were better for the elderly. On the other hand, indicators based on intervention and citizenship participation, employment and residence status were inappropriate for the elderly.		Tehran

تعاملات اجتماعی

افراد سالمند برای حفظ سلامت و رضایت‌مندی نیاز به برقراری روابط اجتماعی دارند (Biggs & Carr, 2015). نداشتن تعاملات اجتماعی علاوه بر انزوا و افسردگی سالمندان، باعث بروز مشکلات اجتماعی برای آن‌ها می‌شود، از جمله کاهش در حسّ سرزندگی، امنیت، اعتماد و سرمایهٔ اجتماعی (Tabrizi et al., 2014). منظور از روابط اجتماعی رابطه معنادار و آگاهانه میان دو سالمند یا بیشتر به شکل رودررو و فیزیکی است. از این‌رو، تعاملات اجتماعی سالمندان نه تنها نیازمند مکان‌های مشخصی است، بلکه این مکان‌ها باید دارای ویژگی‌های فضایی و کالبدی حمایت‌گر نیز باشند تا بتوانند به برقراری و تقویت رفتارهای اجتماعیِ مثبت و سازنده میان سالمندان و دیگران کمک کنند (Carmona, 2012; Lang, 2015; Shojaee, 2015). محلات یکی از اصلی‌ترین قرارگاه‌های حامی تعاملات اجتماعی سالمندان در شهرها هستند.

محله

محله قلمرویی فضایی- اجتماعی است که شرایط متنوعی را می‌تواند برای حضور، فعالیت و روابط اجتماعی ساکنین آشنا فراهم کند. از نظر فضایی محله از خانه‌های مجاور هم در یک همسایگی خاص تشکیل می‌شود. در نگاه ایده‌آل خانواده‌ها نسبت به محله مسکونی همان احساس به خانه‌شان را دارند؛ آنان در حضور و فعالیت در محله، خود را در یک محیط آشنا و خودی مثل خانه روبه‌رو می‌بینند. از نظر اجتماعی محله از تجمع، همبستگی و معاشرت همسایه‌ها و اتحاد میان گروهی آنان به وجود می‌آید (Heidari et al., 2020). این ویژگی‌ها در محلات با ساکنان قدیمی بیشتر به چشم می‌خورد. در ایران، محلات قدیمی عمدتاً به واسطه ویژگی‌های مشترک اجتماعی همچون روابط مشخص، وابستگی‌های قومی، مذهبی، حرفه‌ای یا سرزمینی، افراد ساکن را در فضاها و مکان‌های مشخصی گرد هم می‌آوردند. ساکنین محله نیز از طریق این واحدهای فضایی- اجتماعی، هویت خود را تعریف و بازتولید می‌کردند (Mashhadizade, 2011). ساکنین و عابرین در این محلات می‌توانند از طریق حضور در فضاهای محلی با عملکرد اجتماعی کمیت و کیفیت روابط اجتماعی خود را تنظیم و بازتولید کنند (Mashhadizade, 2011).

روش پژوهش

ماهیت و رویکرد پژوهش حاضر کیفی و مبتنی بر پیمایش میدانی است. تجربه زیسته اجتماعی و فضامند سالمندان از طریق مشاهده و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته گردآوری و به کمک کدگذاری چهار مرحله‌ای به صورت تماتیک تحلیل شده‌اند. روش پژوهش در بخش‌های: محدوده مورد مطالعه، نحوه جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، روایی و پایایی پژوهش به طور کامل ارائه شده است.

محدوده مورد مطالعه

محله دردشت واقع در بافت تاریخی اصفهان، محدوده مورد مطالعاتی پژوهش حاضر است. این محله با قدمت حدود ۴۰۰ سال، یکی از محلات قدیمی منطقه سه اصفهان است. این محله دربردارنده عناصر کلیدی یک محله ایرانی همچون مسجد آقانور، کاروانسرای قدیمی، مسجد پاسنگ و حمام دردشت است. از آنجا که این محله، مساجد متعددی دارد، به محله هزار مسجد نیز مشهور است. علاوه‌بر بازارچه‌های مسقف، مغازه‌ها، عناصر نشانه‌ای چون سقاخانه‌های مجاور معابر از دیگر مکان‌های مناسب تعاملات اجتماعی سالمندان است (شکل ۱). در فضاهای عمومی محله به‌دلیل ویژگی‌های زیر، سالمندان حضور اجتماعی مشهودی دارند: ۱) ویژگی‌هایی کالبدی مانند بافت متراکم محله، رعایت مقیاس انسانی در معماری و عناصر آن، وجود معابر مناسب پیاده‌روی و معاشرت، وجود فضاهای جمعی به‌ویژه در بازارچه‌ها، مساجد و حسینیه‌ها؛ ۲) ویژگی‌های جمعیتی، ازجمله سکونت و فعالیت تعداد قابل توجهی از افراد بالای ۶۰ سال در محله ۳) دلبستگی‌های هویتی و عاطفی به مکان‌ها و فضاهای جمعی محله که متأثر از قدمت سکونت سالمندان در آن محله است. این موارد سبب شده که علی‌رغم مداخلات جدید در محله دردشت، عملکرد فضایی- اجتماعی محله به‌عنوان مکانی برای زندگی و معاشرت سالمندان حفظ شود. بازار دردشت در این خصوص، نقش ستون فقرات را دارد.

Fig. 1. Images of Dardasht neighborhood

جمع‌آوری داده‌ها

پژوهش حاضر طی ۲۳ مصاحبه با سالمندان به اشباع نظری رسید. مصاحبه‌ها به‌صورت نیمه‌ساختاریافته با افراد ۶۰ تا ۷۵ ساله‌ای انجام شد (میانگین سنی ۶۶ سال، ۱۱ نفر مرد و ۱۲ نفر زن) که حداقل سه سال یا بیشتر در محله سابقه سکونت داشتند. پیش از انجام مصاحبه‌ها، پیمایش‌هایی برای یادداشت و تصویربرداری کلی از ظرفیت‌ها و موانع موجود حضور سالمندان در محله انجام شد. این پیمایش‌ها به طراحی بهتر پرسش‌های مصاحبه نیز کمک کردند. در مجموع پنج پیمایش پیاده و یک پیمایش با دوچرخه انجام شد. به‌طور متوسط هرکدام از پیمایش‌های پیاده سه ساعت طول کشیدند. به‌شیوه‌ای مکمل از دوچرخه برای پیمایش سریع‌تر و پوشش بیشتر استفاده شد. در طول یک ساعت و شش دقیقه، مسافت ۱۰/۱ کیلومتر از محله با میانگین سرعت ۹/۲ کیلومتر بر ساعت با دوچرخه پیموده شد و تصاویر و فیلم‌هایی مکان‌مند از مکان‌های حضور و فعالیت سالمندان در محله به وسیله برنامه زنده‌سازی[1] ثبت و ضبط شد (شکل ۲).

بعد از پیمایش‌ها، مصاحبه‌ها انجام شد. در این مرحله سعی بر آن بود که کمترین دخالت و جهت‌دهی به پاسخ‌های سالمندان صورت گیرد تا نظر مصاحبه‌شونده خودجوش و آزادانه باقی بماند (Gifford, 2016). هم‌چنین در هنگام مصاحبه‌ها لحن گفتاری پرسشگر توأم با احترام بود که ضمن ایجاد حس اعتماد، بتوان پاسخ‌های واقعی‌تر را از مصاحبه‌شوندگان به‌دست آورد (Wiling, 2001).

Fig. 2. Cycling route

در رابطه با تعداد مصاحبه‌شوندگان، قاعده اشباع نظری با رعایت توازن جنسیتی رعایت شد و ۲۳ مصاحبه (۱۱ نفر مرد و ۱۲ نفر زن) انجام شد. انتخاب این افراد از طریق روش‌های نمونه‌گیری هدفمند (براساس مشاهده پژوهشگران در پیمایش‌ها) و گلوله‌برفی (بر اساس معرفی افراد سالمند توسط یکدیگر) بود.

مصاحبه‌ها شامل سه پرسش بسته و چهار پرسش باز بود. پرسش‌های بسته درمورد میزان و علت حضور سالمندان در فضاهای عمومی محله، چگونگی دسترسی آنان به فضاهای مطلوب برای تجمع و معاشرت بود. علاوه‌براین، چهار پرسش باز زیر همسو با هدف پژوهش از سالمندان پرسیده شد:

۱. در رابطه با اجتماع‌پذیری از آنان پرسیده شد که «معمولا در کجا(ها)ی محله مکث و توقف می‌کنید؟ چرا؟» همچنین «در کجا(ها) مکث نمی‌کنید و عبور می‌کنید؟ دلیل شما چیست؟»؛ ۲. درمورد فضاهای مهم و ارزشمند از آن‌ها پرسیده شد: « کدام مکان‌ها در محله برای شما با ارزش است؟ چرا؟»؛ ۳. درخصوص کمبودها با نگاهی مشارکتی از آن‌ها سوال شد که «چه فضاها و امکاناتی در محله کم است؟» همچنین «اگر شما مسئول بودید و قدرت داشتید، چه مکان‌هایی را در محله و کجا می‌ساختید؟»؛ ۴. دررابطه با امنیت این سؤال پرسیده شد: «برای امنیت بیشتر چه چیزی را در محله حفظ می‌کردید و چه چیزی را تغییر می‌دادید؟».

تحلیل داده‌ها

بعد از اتمام مصاحبه‌ها، متن آن‌ها با کوتاه‌ترین فاصله زمانی از انجام، روی کاغذ پیاده‌سازی و بعد در نرم‌افزار مایکروسافت ورد ثبت شدند. پس از آن، تمامی مصاحبه‌ها به روش کدگذاری چهار مرحله‌ای دسته‌بندی و مفهوم‌سازی شده‌اند. در مرحله اول با کدگذاری باز، مفاهیم اولیه از مصاحبه‌ها به دست آمد؛ این مفاهیم مجموعه‌ای از عبارات یا جملاتی بودند که عیناً در مصاحبه‌ها ذکر شده بودند. در مرحله دوم، مفاهیم ثانویه از طریق دسته‌بندی مفاهیم اولیه و براساس شباهت‌های معنایی مرتب شدند. در مرحله سوم، مقولات فرعی و مکان‌های مرتبط با آن‌ها از مفاهیم ثانویه استخراج شدند.

درنهایت، در مرحله تم‌سازی مقولات اصلی اکتشاف و صورت‌بندی شد. در این پژوهش، مقولات فرعی و اصلی پس از توافق کامل بین محققین نهایی شدند. اولویت‌بندی این مقولات با استناد به فراوانی آن‌ها انجام شده است؛ هرچه فراوانی مقوله بیشتر، درجه اهمیت آن بالاتر درنظر گرفته شده است.

روایی و پایایی پژوهش

جهت اطمینان از پایایی و روایی این پژوهش، از روش چهارگانه گوبا و لینکلن (Guba & Lincoln, 1989) استفاده شد. در مرحله اعتبارسنجی، کدهای استخراج شده در سه مرحله، توسط دو نفر از پژوهشگران به صورت تصادفی مورد بازبینی قرار گرفتند و توافق ۹۰ درصدی بین آن‌ها حاصل شد. در مرحله سنجش قابلیت ثبات، سعی شد که تمامی داده‌ها در یک مقطع زمانی با یک موضوع مشترک و در یک محله با یک بافت منسجم و یکدست (بافت تاریخی-مذهبی با وضعیت اقتصادی- اجتماعی همگون) انجام شود. در مرحله تأییدپذیری، برای اثبات روند دقیق و قابلیت داشتن تکرار پژوهش، فرایندهای پژوهش توسط یکی از پژوهشگران از مرحله استخراج داده تا تدوین تم‌ها و دسته‌بندی آن‌ها انجام شد. در راستای تأییدپذیری، خطاهای پژوهش نیز اصلاح شد. برای انجام مرحله انتقال‌پذیری، مراحل و نحوه انجام هر مرحله به تفسیر شرح داده شده است که امکان آزمون همین روش در دیگر زمینه‌ها و گروه‌ها را با این تکنیک ممکن می‌سازد. در انتها به مقایسه امکانات و پتانسیل‌های این روش نسبت به روش‌های دیگر پژوهش خواهد پرداخت. همین امر، میزان انتقال‌پذیری روش پژوهش را تأیید می‌کند. نتایج این پژوهش در ارتباط با بعد اجتماعی-فضایی محله‌ها و نظرات سالمندان در مورد کیفیت فضاهای عمومی آن‌هاست. بنابراین این روش قابل تعمیم می‌باشد که در این پژوهش به دنبال اثبات آن از طریق ساخت یک مدل هستیم.

یافته‌ها

در این بخش یافته‌های تحقیق متناسب با پرسش‌های بسته و باز مصاحبه‌ها، در دو بخش ارائه می‌شوند. بخش اول گزارش توصیفی از پاسخ مشارکت‌کنندگان به پرسش‌های بسته است. این بخش تصویری کلی از میزان، علت و محل حضور و فعالیت‌های اجتماعی سالمندان در محله را ترسیم می‌کند. بخش دوم گزارش کدگذاری، مقولات و تم‌های اکتشاف شده از پاسخ مشارکت‌کننده‌ها به پرسش‌های باز است.

بخش اول: یافته‌های توصیفی

میزان و علت حضور سالمندان

یافته‌ها نشان دادند که حدود ۹۵ درصد از مصاحبه‌شوندگان سالمند حداقل ۱۵ روز در ماه در فضاهای عمومی محله حضور دارند. نیمی از این افراد

(۵۰٪) تقریبا هرروز و (۴۵٪) آن‌ها یک روز در میان در محله حضور داشتند. این افراد به‌ترتیب مشغول فعالیت‌های روزانه مانند: سپری‌کردن اوقات فراغت، دیدار دوستان و معاشرت، خرید و رفتن به مسجد می‌شدند. همچنین تعداد معدودی (حدود ۵٪) به دلیل ضعف و مشکلات جسمانی به‌ندرت به محله می‌آمدند. درکل، مصاحبه‌شوندگان عنوان کردند که اگر وضعیت جسمانی‌شان و شرایط بیرونی مساعد باشد، تمایلشان به حضور در محله بیشتر خواهد بود. آنان اظهار کردند که در چنین شرایطی می‌توانند مشکلات و ضعف‌های دوران سالمندی را به‌کمک سرگرمی و صحبت‌کردن تاب بیاورند و سپری کنند (شکل ۳).

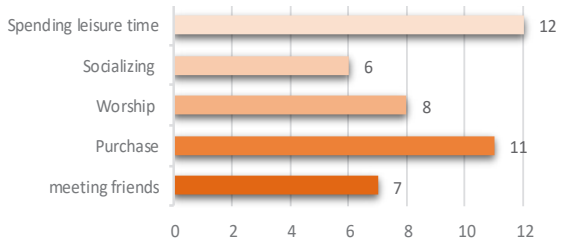

Fig. 3. Amount and reason for the presence of the elderly in the neighborhood

نحوه رفت و آمد سالمندان به محله

اغلب سالمندان مشارکت‌کننده در این پژوهش (۷۰٪) به صورت پیاده به محله می‌آمدند؛ در میان آنان، تعدادی از عصا، واکر و ویلچر هم کمک می‌گرفتند. علاوه بر این افراد، تعدادی (۲۲٪) برای انجام فعالیت روزانه خود از دوچرخه استفاده می‌کردند. هر دو گروه تأکید داشتند که در ساخت فضاهای عمومی محله باید سالمندان پیاده و دوچرخه‌سوار توجه ویژه‌ای داشت. نتایج نشان دادند که هیچ یک از سالمندان مشارکت‌کننده در این مطالعه از خودرو استفاده نمی‌کردند و فقط تعداد کمی از سالمندان مرد (۸٪) به‌طور محدود، گاهی از موتورسیکلت استفاده می‌کردند (شکل ۴).

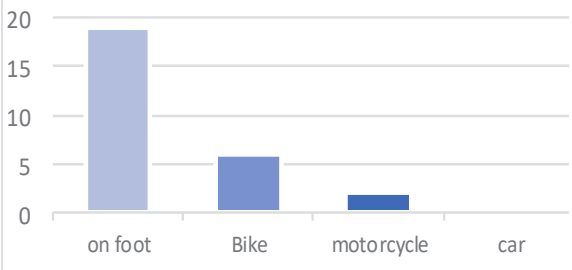

Fig. 4. How the elderly commute to the neighborhood

استفاده سالمندان از قسمت‌های مختلف محله

یافته‌ها نشان دادند که سالمندان مشارکت‌کننده در این تحقیق به ترتیب از فضاهای زیر برای حضور و تعاملات اجتماعی خود در محله استفاده می‌کردند: معابر (۳۰٪)، بازارچه‌ها (۳۰٪)، پارک‌ها (۲۰٪) و ابنیه مذهبی (۲۰٪). درخصوص معابر، این افراد اظهار کردند که غالباً از معابر برای حضور و فعالیت اجتماعی استفاده می‌کنند. دلیل استفاده آنان از معابر، داشتن دسترسی راحت به کاربری‌های اجتماع‌پذیر مانند بازارچه، پارک‌ها، مساجد و حسینیه‌ها بود. علاوه‌برآن، هنگام گذر از معابر می‌توانستند اوقاتی را با صحبت، معاشرت و تعاملات اجتماعی با دوستان و همسایه‌های خود سپری کنند. در مقابل، مهم‌ترین دلیل عدم استفاده دیگر سالمندان از معابر، نبود مکان و مبلمان مناسب برای نشستن و عدم سایه‌اندازی مناسب در طول روز بود. آنان همچنین از موارد بازدارنده دیگری نام بردند، ازجمله کفسازی نامناسب، داشتن اختلاف سطح و پله، شلوغی و سروصد و خطر ناشی از اختلاط سواره و پیاده.

بازارچه‌ها هم به اندازه معابر قرارگاه مناسبی برای تعاملات اجتماعی سالمندان بودند. ضمن اینکه، سالمندان در بازارچه‌ها امکان خرید مایحتاج روزانه خود را داشتند و می‌توانستند با سایر افراد هم معاشرت کنند. این افراد عنوان کردند که این مکان‌ها به‌واسطه معماری و سرزندگی خود، شرایط کالبدی و اجتماعی مناسبی را برای تعاملات اجتماعی‌شان فراهم می‌کند. علاوه بر این، معماری این بازارچه‌ها، آسایش حرارتی را با ایجاد مناطق سایه در اوقات گرم سال برای این افراد فراهم می‌کرد.

بعد از معابر و بازارچه‌ها، سالمندان از پارک‌های نزدیک به محل سکونت خود برای حضور و تعاملات اجتماعی استفاده می‌کردند. دلیل استفاده این افراد از این پارک‌ها، امکان نشستن، وجود سایه درختان و عدم مزاحمت خودرو عنوان کردند. دیگر سالمندان برای عدم استفاده از پارک‌ها دلایل زیر را برشمردند: دسترسی و رفت‌وآمد دشوار از خانه‌های خود به این مکان‌ها، محدود بودن تعداد و مساحت پارک‌ها و فضای سبز در محله، نداشتن مبلمان راحت در آنجا، سروصدای کودکان، نداشتن امکاناتی همچون آب آشامیدنی و سرویس بهداشتی و همچنین نداشتن محلی امن برای پارک دوچرخه.

تقریباً برابر با پارک‌ها، مصاحبه‌شوندگان عنوان کردند که مساجد و حسینه‌ها را برای حضور و تعاملات اجتماعی خود انتخاب می‌کنند. گرچه دلیل اصلی آنان برای انتخاب این اماکن به‌منظور انجام تکالیف دینی و اعتقادی بود، اما ویژگی‌هایی چون راحتی، وجود سایه و داشتن امکاناتی چون سرویس بهداشتی و آب آشامیدنی، دیدن دوستان و همسالان و برقراری روابط اجتماعی در انتخاب این مکان‌ها نیز تأثیرگذار بودند (شکل ۵).

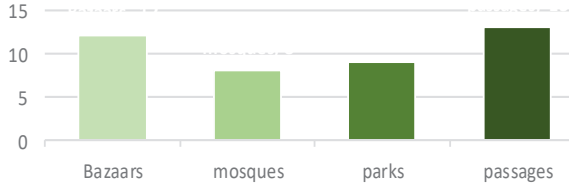

Fig. 5. Elderly use of different parts of the neighborhood

بخش دوم: یافته‌های تحلیلی

کدگذاری و استخراج مفاهیم، مقولات و تم‌ها

به‌کمک کدگذاری چهار مرحله‌ای، ۳۳۷ کد، ۱۵ مقوله فرعی و هشت مقوله‌ی اصلی از متن مصاحبه‌ها کشف شدند (جدول ۲). در ادامه مقولات اصلی و فرعی به ترتیب اهمیت گزارش می‌شوند.

مقولات اصلی

هشت مقوله اصلی به ترتیب درجه اهمیت به شرح زیرانند:

۱. حفظ ریشه‌های اجتماعی و تاریخی محله: این مقوله با رتبه اول (f=۶۳) مرتبط با مقولات فرعی چون، اماکن تاریخی (مساجد، بازارچه، حمام و محله) و همسایه‌ها و افراد بومی (خانه همسایه‌ها، مغازه دوستان، بازارچه) بود. مقولات فرعی نشان می‌دهند که عوامل هویتی تاریخی تأثیر بسزایی بر تعاملات اجتماعی سالمندان و به یادماندن آن در ذهن و خاطر این افراد داشته‌اند. شاخص‌ترین عنصرهویتی، معماری- تاریخی و همسایه‌های اصیل و قدیمی محله بودند. در مقابل، عدم تمایل سالمندان به حضور ساکنان غیربومی می‌تواند بیانگر دلبستگی‌شان به یک‌دستی جمعیت و حفظ جامعه اصلی و قدیمی محله باشد. آنان امنیت محله را در حفظ و نگهداری بافت به دور از اتباع غیرایرانی و یا افراد غیر ساکن در محل می‌پنداشتند:

«برای راحتی و امنیت بیشتر جلوی اومدن مهاجرین افغان رو می‌گرفتم [...] پارک‌ها رو از تخریب و اومدن جوون‌های خلاف‌کار محافظتشون می‌کردم». (زن ۶۶ ساله)

«کوچه پس کوچه‌های محله برای من با ارزشه، چون از کودکی در اونجا بودم، بازی کردم، بزرگ شدم، برای من همش خاطره‌ان». (زن ۷۰ ساله)

۲. تامین آسایش فیزیکی: دومین مقوله اصلی (f=۶۰) مربوط به کیفیت‌های آسایش محیطی در معابر و بازارچه (۳۲) و مبلمان و تسهیلات (معابر، پارک‌ها، سرویس بهداشتی) (۲۸) بود. این مقوله رابطه مستقیمی با مهم‌ترین و پایه‌ای‌ترین نیاز از هرم مازلو انسان به ویژه سالمندان دارد. با توجه به کهولت سن، مشکلات حرکتی و فیزیولوژی بدن آن‌ها، دسترسی داشتن به سرویس بهداشتی در کوتاه‌ترین فاصله، وجود فضایی برای توقف و نشستن در فواصل کوتاه برای این گروه سنی، ایجاد فضاهای متناسب با فعالیت‌های سالمندان را امری ضروری کرده است. با توجه به مشاهدات و مصاحبه‌های این پژوهش به نظر می‌رسد محله‌ی دردشت از این لحاظ وضعیت مناسبی ندارد:

«تعداد صندلی‌های این پارکی که میآم رو بیشتر می‌کردم» (مرد ۶۱ ساله)

«برای راحتی بیشتر در پارک‌ها سرویس بهداشتی و آب برای خوردن می‌ذاشتم». (زن ۶۹ ساله)

«... بازارچه‌ها [...] به دلیل سایه و خنکیش، سقاخانه‌ها که آب برای خوردن داره ...». (زن ۶۳ ساله)

۳. تقویت مکان‌های سوم: این مقوله به عنوان سومین مقوله (f=۵۶) با موضوعاتی چون، مکث بلندمدت و کوتاه‌مدت در مساجد، بازارچه، معابر و پارک (۲۹) و ملاقات‌های دوستانه در مساجد، حسینیه، معابر، پارک و جلوی خانه دوستان (۲۷) مرتبط بود. به‌نظر می‌رسد در محله دردشت آن دسته از سالمندان که می‌توانستند از این قابلیت‌های فضایی- اجتماعی به خوبی استفاده‌کردند. تعاملات اجتماعی بالا و دوست‌یابی، معاشرت با دوستان و گذراندن اوقاتی از روز، حتی به‌صورت ایستاده در معابر، بازارچه، پارک و جلوی منازل بیانگر تعاملات اجتماعی معنادار این افرادبه کمک معماری محله است:

«جلوی مساجد و حسینیه برای گذران اوقات فراغت و دیدن دوستان توقف می‌کنم». (مرد ۶۰ ساله)

« جلوی در خونه همسایه‌ها و جلوی مساجد توقف می‌کنم؛ برای گفت‌وگو و معاشرت». (مرد ۶۳ ساله)

«... اغلب دوستام رو در بازارچه‌ها و مسجد محل می‌بینم». (مرد ۷۰ ساله)

۴. انجام فعالیت‌های فیزیکی: چهارمین مقوله (f=۵۴) با مقولاتی فرعی همچون حرکت راحت و ایمن در معابر (۴۵) و ورزش و تحرک در پارک (۹) در ارتباط بود. این مقوله‌ها نشان از نیاز سالمندان به شنیده‌شدن و دیده‌شدن در محله‌شان دارد. این یافته‌ها می‌توانند مرتبط با همه‌شمولی و توجه به ناتوانان جسمی-حرکتی سالمندان هم باشد؛ آنان به ایجاد فضاهای ورزشی، حذف اتومبیل از مسیرهای مختص پیاده، افزایش حق عبور پیاده و قابل دسترس‌کردن مسیرها و ایجاد کاربری‌های مورد نیاز سالمندان در شعاع مناسب به صورت روزانه اشاره داشتند. با توجه به میزان فراوانی این مقوله، کدهای مقوله جزء مهم‌ترین مشکلات محله و کمبودهای آن هستند، به‌عنوان مثال:

«در بازارچه‌ها و پارک‌ها توقف نمی‌کنم، چون مسیرشون برای من مناسب نیستن [...] می‌ترسم وقتی میرم اونجا با یه ماشینی تصادف کنم [...] بیشتر مسیرها برای راه‌رفتن من مناسب نیستن». (زن ۷۴ ساله)

«برای راحتی بیشتر، مسیرها و معابر رو برای دوچرخه‌سواری بهتر می‌کردم، کفشون رو یه جوری می‌ساختم که تو دوچرخه‌سواری اذیت نشم، نلرزه ...». (مرد ۶۸ ساله)

«... یک سری وسایل ورزشی سبک که ورزش با اونا سخت نباشه می‌ساختم». (زن ۶۹ ساله)

۵. پشت‌سرهم بودن فعالیت‌های مکمل؛ فعالیت‌های اختیاری و اجباری: این مقوله (f=۴۵) با مقوله‌های فرعی تامین فضای گذران اوقات فراغت در پارک، مسجد، حسینیه و معابر (۲۹) و

خرید، ملاقات و گذر در بازارچه (۱۶) مرتبط بود. به عنوان مثال:

«... فضاهای سبز رو برای تعامل و گفت‌وگو ...». (زن ۶۱ ساله)

نکته قابل توجه در این قسمت، تمایل زیاد سالمندان به استفاده از بازارچه به عنوان یک مکان منعطف برای ملاقات، عبور و مرور حتی با دوچرخه، فضای خرید و ارجحیت آن نسبت به خیابان و معابر بود:

«بازارچه‌های محله رو چون سقف رو سرشون دارن بودن و خرید روزانه...». (زن ۷۰ ساله)

علاوه‌بر این، این افراد مواردی را برای گذراندن اوقات فراغت در پارک‌ها عنوان کردند، ازجمله افزایش فضای سبز و تعداد مبلمان مناسب نشستن.

۶. امنیت ذهنی: مقوله امنیت ذهنی (f=۳۲) با سه مقوله فرعی زیر تعریف شده است؛ افزایش حس امنیت (۲۲)، حذف رفتارهای ناهنجار (۶) و حریم شخصی (۴). سالمندان مصاحبه‌شونده بر ساختن قلمروی مشخص برای فعالیت‌های خود در مکان‌های عمومی اصرار داشتند؛ ضمن اینکه تمایلی به حضور همزمان کودکان و سایر گروه‌های سنی در آن مکان‌ها نداشتند. همچنین آن‌ها از عدم روشنایی معابر، عبور و مرور غیرساکنین، عبور بسیار زیاد اتومبیل، حضور جوانان بزهکار در محله و ترس از آزار و اذیت احساس ناامنی می‌کردند. نیاز به نگهبان و یا حضور شخص سوم برای حفاظت از ایشان از پیشنهادهای آنان برای بهبود امنیت و ایمنی در محله بود:

«در جلوی در خونه خودم وایمیسم؛ چون پیر شدم، خیلی نمی‌تونم دور شم، پیاده برم». (مرد ۷۵ ساله)

«برای راحتی و امنیت بیشتر این زمین‌های بایر و خرابه‌ها رو می‌ساختم؛ اینا جای معتادین و خلاف‌کارا میشن». (زن ۶۳ ساله)

۷. اتمسفر مذهبی: فراوانی پائین این مقوله (f=۱۶) نسبت به مقولات قبلی، می‌تواند بیانگر این باشد که گرچه اتمسفر مذهبی (مکان‌ها و حال‌وهوای مذهبی)، بر تعاملات اجتماعی سالمندان مؤثر است، اما از اولویت بالایی برخوردار نیست. با این‌حال، سالمندان در ارتباط با این مقوله به حفظ ارزش‌های معنوی هم‌چون، حس‌وحال روحانی محله اشاره داشتند و مکان‌های مذهبی را برای خلوت روحانی (مراقبه)، ملاقات و تصمیم‌گیری برای آینده جوانان مطلوب می پنداشتند:

«مساجد و صدای اذان برای من با ارزشه». (زن ۶۳ ساله)

«مساجد برای من با ارزشن [...] اونجا نماز می‌خونم، تو مراسماتشون شرکت می‌کنم». (زن ۶۹ ساله)

۸. حضور زنان در فضای مختص به خود: یکی از ویژگی‌های مطالعات کیفی، عدم ریزش مفاهیم و مقولات است. در پژوهش حاضر نیز علی‌رغم فراوانی پائین آن (f=۱۱)، به عنوان یک کیفیت موردنظر بانوان اکتشاف و گزارش شده است. این مقوله همچنین می‌تواند با مفهوم همه‌شمولی که پیشتر گزارش شد رقابت داشته باشد. در ارتباط با این مقوله یکی از دغدغه‌های بانوان سالمند داشتن فضایی آرام و امن، دور از مزاحمت جوانان و مختص به خود در محله بود. علاوه بر این، آنان به دلیل کم‌توانی حرکتی، نیاز داشتند در نزدیکی محل سکونت‌شان پارکی وجود داشته باشد تا بتوانند به‌راحتی آنجا بروند و با همسالان همجنس خود معاشرت داشته باشند:

«به نظر من پارکی که مناسب من و شرایط راه‌رفتن من باشد در محله کم است و من آن را در نزدیکی خانه خودم می‌ساختم». (خانم ۷۴ ساله)

«اگر فضای سبز پیشنهادی من ساخته شود و همه‌ی امکانات را داشته باشد هم راحتی بیشتری برای ما خانم‌ها دارد هم اینکه به دلیل تردد و رفت و آمد بیشتر در پارک امنیت آن نیز بیشتر می شود». (خانم ۶۳ ساله)

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، شناسایی کیفیت‌های فضایی- اجتماعی مؤثر بر تعاملات اجتماعی سالمندان در محلات، الویت‌بندی و توسعه آن بود. برای انجام این کار، تجربیات و دیدگاه‌های ۲۳ نفر از زنان و مردان ۶۰ تا ۷۵ ساله، ساکن در محله دردشت اصفهان، با کمک روش کدگذاری چهار مرحله‌ای تجزیه و تحلیل کیفی شد. براساس این تحلیل هشت مقوله اصلی و ۱۵ مقوله فرعی اکتشاف شدند. دسته‌بندی این مقولات در قالب یک مدل یکپارچه، فهم و درک جامعی از کیفیت‌های فضایی- اجتماعی لازم را برای فضاهای عمومی سالمندمحور در محلات فراهم می‌کند. علاوه‌بر این، مدل مذکور قابلیت آزمون در محلات مختلف را نیز دارا می‌باشد. مقولات اصلی به ترتیب اهمیت عبارتند از: حفظ ریشه‌های اجتماعی و تاریخی محله، تأمین آسایش فیزیکی، تقویت مکان‌های سوم، انجام فعالیت‌های فیزیکی، پشت‌سرهم بودن فعالیت‌های مکمل، امنیت ذهنی، اتمسفر مذهبی و حضور زنان در فضای مختص به خودشان.

مهم‌ترین نتیجه‌ی این پژوهش، اهمیت میزان حس تعلق اجتماعی- تاریخی سالمندان به محله چهارصد ساله خویش بود. میزان تعلق این افراد به ابعاد کالبدی، تاریخی فضا و تمایل به حفظ بافت اصیل محله کاملاً مشهود بود. علاوه‌بر آن، کشف مفاهیمی چون همسایه‌مداری، تمایل به ملاقات و توقف در محله برای انجام فعالیت‌های اجتماعی، نشان از تعلق سالمندان به چنین فضاهای اجتماعی در محله است. از طرفی عدم تمایل به چندفرهنگی شدن محله و جلوگیری از افزایش تعداد اتباع غیرایرانی می‌تواند تأکیدی بر این یافته باشد. پژوهش‌های دیگر نیز

نشان می‌دهند که هویت در محله، عنصری شاخص در تعاملات اجتماعی سالمندان است و دلبستگی و حفظ هویت محله برای شناسایی این مکان‌ها، ضروری است (Valibeigi et al., 2020). همچنین محله‌های قابل سکونت برای سالمندان، متأثر از حس تعلق آنان به جامعه محلی و دلبستگی‌شان به مکان‌های محله است (Dash et al., 2022). حس تعلق که با ریشه‌داشتن در یک مکان، هویت شکل می‌گیرد و ثبات و امنیت روانی را در فرد ایجاد می‌کند. علاوه‌بر این، افراد سالمند معمولاً تمایلی به نقل مکان به جای دیگری ندارند، زیرا آن‌ها به مکان خود، برای تجدید خاطرات وابسته هستند (Huang et al., 2016). در فضاهای محله‌ای، دلبستگی به مکان به شدت با روابط و پیوندهای اجتماعی ساکنان مرتبط است. این روابط می‌توانند دامنه و عمق متفاوتی داشته باشند، از سرمایه اجتماعی گرفته که تعامل متقابل را تشویق و همبستگی درونی را در گروه‌های خودی ایجاد می‌کند، تا اشکال ناهمگون‌تر بین افرادی غیرخودی

Table 2. Codes, main and subcategories

An example of secondary codes	Subcategories: places related to primary codes (Abundance)	Main categories (abundance)
Mosques and bazaar with history - old - historical and old places - traditional bath reminiscent of the past - historical use - historical places - old mosques and bazaar - valuable mosques - old mosques - the value of bazaar for historical reasons - preservation of bazaar - mosques and bazaar The neighborhood - very old - the neighborhood itself is valuable - the preservation of mosques, especially the historical ones - the value of the old neighborhood in Dardash- Being old and historical - preserving the old and historical context - considering guardians for ancient places - preventing the destruction of ancient places - the value of the old context of the neighborhood - preserving the historical and old places and houses of the neighborhood - Dardasht neighborhood is valuable to me - its mosques are like Aghanoor Mosque and Darb Imam are valuable to me - bazaars are very valuable to me - history - old taverns - mosques are valuable to me - mosques and different environments of the neighborhood are valuable to me - neighborhood bazaars are valuable to me - The streets and bazaars are very valuable to me - the historical places of the neighborhood and the same mosques and bazaars are valuable to me - they are historical - mosques are valuable to me for their historicity and the ceremonies held inside them-The bathroom in the neighborhood is valuable to me because I sometimes use it and my childhood was here - this neighborhood has many historical and visitable places - the neighborhood itself and its alleys are valuable to me - alley of The neighborhood is valuable for me - our own alley and street is valuable for me - having a good feeling in the historical possibility - the bazaar for a good feeling	Historical places (mosques, bazaars, neighborhood baths/ 40)	**Rank 1. Preserving the social and historical roots of the neighborhood (63)**
Native and good neighbors in the neighborhood are also valuable to me - preventing an increase in the number of non-Iranian residents in the neighborhood - preserving the original residents of the neighborhood - I grew up in this neighborhood since childhood - a sense of nostalgia - childhood memories - it reminds me of the old times - I have been a resident there since long ago - I used to prevent the non-native residents from passing through the neighborhood - because I have been here since old times - I have my childhood memories. I used to prevent the expansion of non-Iranian immigrants for more comfort and security - increasing the number of parks in the neighborhood to reduce overcrowding - these alleys and bazaars are very valuable to me because I am used to them - I have been in the alleys since childhood - I have played and grown up there, and it is full of memories for me - I feel a sense of belonging to the neighborhood and have grown up here since childhood - childhood memories - I have my own childhood memories - native and good neighbors in the neighborhood are also valuable to me - I stop in front of my neighbors' houses and friends' homes for a few minutes - it is valuable to be in front of my friends' shops and among them - I talk to my friends and neighbors during the call to prayer.	Neighbors and local people (neighbors' house, friend's shop, bazaarche/23)	
Creating a green space - Shading - The presence of shade during the day - Coolness - Removing noise pollution and engines - Reducing the noise of cars - The shade of the bazaar - Being cool - Not being bothered by the sun - I would build a park near my house that would provide shade and peace. - Shade - Control the sun - Shade - Reduction of heat in the streets - Be in the shade - Reduce the noise of cars and motorcycles - Reduction of heat in the streets - Completion of the park to increase comfort - Cool - They have fountains that have cool and pleasant water and according to many, water They are healers-Increasing the number of parks in the neighborhood to reduce congestion - Preventing the spread and accumulation of garbage throughout the neighborhood - Reducing the heat in the streets - Shaded streets - Places with seats, drinking water and shade - More trash cans for cleanliness and cleanliness - Creating coolness in the summer - Creating shade on the Passages- Collecting garbage and reducing the unpleasant smell landscape - I would build a park near my house that would be shady and peaceful - I enjoy being in parks - Completing the park to increase comfort.	Environmental comfort (Passages, bazaar/32)	**Rank 2. Providing physical comfort (60)**
Seating chairs - comfortable and appropriate furniture for sitting - seat installation - creating a place to sit - enhancing the chairs for more comfort - increasing lighting and lamps - parking in the neighborhood mainly for cars and motorcycles - increasing the number of chairs and making their armrests more comfortable - designating a specific location for trash - sidewalks with seating chairs - places with chairs, drinking water, and shade - expanding the chairs - parks and places with seating areas- I would increase the number of seats in the park - it should have comfortable seats - I would place chairs at certain distances in the crossings - I would increase the number of trash cans and their collection - repair windows, furniture - water for washing hands - service W.c in the park - the possibility of drinking water - provision of w.c - w.c - for more convenience in the parks, I would put w.c and drinking water - places with seats, drinking water and shade - drinking water and w.c.	Furniture and facilities (Passages, parks, w.c/ 28)	

Table 2. Codes, main and subcategories

An example of secondary codes	Subcategories: places related to primary codes (Abundance)	Main categories (abundance)
talking and socializing with others after prayer - meeting friends and relatives - socializing and getting to know each other - creating a public place for socializing - bazaar to meet friends - interacting and talking in open and unused places - meeting place - meeting friends in front of the mosque and Hosseinieh - in front of the mosques and Hosseinieh to meet friends and socialize – Passages to meet and socialize with my friends for a short time - I meet with my friends - my friends who have shops in the bazaars, I spend my day with them - in the Passages and in public Friends, I usually stop - after talking a little, I leave there - because I part with social connection and spending time - I talk with my friends and neighbors during the call to prayer- I talk with my friends in the park - We talk with our friends in the park - I used to stop in parks and bazaars to see friends and spend my free time - Conversation and socializing in front of neighbor's houses - Conversation and socializing in parks and bazaars - I cross the streets of the neighborhood by bike every day and see my friends, I stop and also shop - I spend an hour of the day with my friends and neighbors - in the parks to socialize With friends - in the bazaar and mosque to meet friends - I often see my friends in the bazaars and the local mosque - the bazaar is one of the places that is attractive to me for shopping and meeting my friends.	Friendly meetings (mosque, Hosseiniyeh, Passages, parks, in front of friends' houses/ 27)	**Rank 3. Strengthen third places (56)**
The possibility of stopping - stopping - creating a place in front of the mosque - the possibility of stopping in the bazaar and the mosque - stopping in front of the house - the possibility of stopping in the park - stopping in front of the mosque and Hosseinieh - stopping in front of the mosque and Hosseinieh - stopping in the bazaar - Passages for meeting and socializing For a short time with my friends - I sit in the bazaars - I usually stop in the streets and in the company of friends - I used to stop in front of mosques - I stop near my house because I can't walk much - During the day I sit in the street and watch people - I stop in the park near where we live - making it possible to stop on the Passages- I used to stop in parks and bazaars to see friends and spend free time.	Long-term and short-term pause (mosque, bazaar, Passages, park/29)	
Creating sports equipment in neighborhood parks - Exercise and movement - Exercise in the neighborhood park - A little exercise and relaxation - I care about my health - Standardizing and perfecting sports equipment - A sports space for the elderly - Creating a sports place in a dilapidated place and without use in the neighborhood - I made a series of light sports equipment that is not difficult to exercise with.	Sports and mobility (Park/9)	**Rank 4. Performing physical activities (54)**
The car is dangerous - be safe and stay away from car and motorbike traffic - I would reduce the traffic of cars and motorbikes - I would reduce the traffic of cars on the Passages - I would reduce the traffic of cars - increase the safety of the Passages by reducing the traffic of cars - the traffic of cars and motorbikes is prohibited in the bazaars I used to do - preventing the traffic of cars, motorbikes and bicycles in the streets of the neighborhood - determining separate routes for the modes of movement - banning the traffic of motorbikes - banning the traffic of cars and motorcycles from some Passages- preventing non-native residents from parking their cars in the alleys and streets They make traffic difficult - reducing the risk of accidents between the house and the bazaar and the park - I would reduce the movement of cars - I would separate the pedestrian and riding paths from each other. Reducing the possibility of accidents with passing cars on Passages- Passages that do not have the risk of collision between cars and motorbikes - In the neighborhood, places that are only for bicycles - Reducing the risk of accidents with cars and motorcycles - Adapting routes and Passages for cycling - Flooring PassagesI would build a shape so that I wouldn't be disturbed or vibrate when riding a bicycle - for greater comfort and safety, I would separate these Passages from car traffic or at least reduce them - I would make the paving of the Passages suitable - a park or a Passagessss and an alley that would be suitable and only for traffic No cars and motorbikes - If these alleys and Passages are correct, more travelers and tourists will come to this neighborhood - Closer the radius of access to the house due to old age - Reduce the distance to the park - Easy access to the park from all parts of the neighborhood - Adaptation I would build the Passages and neighborhood for the walker-park in a place where it is easy to access them- You can even go there on foot - I would build a park near my house that would provide shade and peace - Adaptation of the path to the park and bazaar - A park that is suitable for walking conditions of the elderly - Building a park near the house - I would build it near my house and in the center of the neighborhood I would build - I would increase the number of public transport stations for easy commuting outside the neighborhood - Construction of a park throughout the neighborhood - It would be easy to access from anywhere and close to everyone - As much as possible it would have no stairs and have ramps - Passages that It should be suitable for my age.	Easy and safe movement (Passages/45)	

Table 2. Codes, main and subcategories

An example of secondary codes	Subcategories: places related to primary codes (Abundance)	Main categories (abundance)
Creating green space - green space for interaction - using open and unused places - library - park, green spaces and safe community places away from car and motorcycle traffic - creating green spaces in the neighborhood - spending free time in front of the mosque and Hosseiniyeh - Creation of green spaces, games and sports and recreation spaces in empty lands - Restoration and reconstruction of historical houses for tourism - Green spaces and parks - I spend my time in the park - Creating parks and green spaces in the neighborhood - Creating green spaces in Barren land of the neighborhood - park and green space - creation of green space in a dilapidated and unused place in the neighborhood - after a little talk, I leave there - because I spend my free time with social communication and socializing– During the day, I sit in the street and watch people - I spend my time in this park during the day - increasing the number of parks in the neighborhood to reduce congestion - The possibility of stopping on the Passages - I used to stop in parks and bazaars to see friends and spend free time - I considered tables for chess and other games - Parks because I sit in them and spend my time - I built places in the neighborhood that can be used all day long - Creating green spaces and parks. Increasing the number of parks - the park is valuable - this park that I come to sometimes is valuable for me - the park that is near my house is valuable for me.	Provision of space for spending leisure time (park, mosque, Hosseiniyeh, Passages/ 29)	**Rank 5. Succession of complementary activities: optional and mandatory activities (45)**
Bazarche for shopping - some good and suitable restaurants - shopping in Bazarche - Bazarche is a place for shopping and business - Bazarches for daily shopping - shopping in Bazarche - if I need something, it is near me - I can buy it and I don't need to go further - I kept the neighborhood bazaars because of their roofs and daily shopping - I cross the streets of the neighborhood with my bike every day and see my friends, I stop and also shop - shopping - in the bazaars for shopping -Buying from the bazaar- The suitability of the bazaar for us old men - The bazaar is one of the places that is attractive to me for shopping and meeting my friends.	Shopping-meeting and transit (Bazarche/ 16)	
Determining privacy - separating the playing space and the noise of children from the elderly to reduce annoyance- I sit in the Passages and in front of my house - I built it near my house and in the center of the neighborhood.	Privacy (4)	**Rank 6. Mental security (32)**
Creating lighting in the streets - placing a neighborhood guard - lighting the streets at night - lighting for the park and the streets at night - considering a guard for more security to prevent bicycle theft - organizing non-Iranian nationals in the neighborhood - completing the park to increase security - lighting And I would increase the lights - due to more traffic in the park, its security will also increase - a place to park and lock the motorcycle in the parks - a watchman at night for the neighborhood - preventing the traffic of the residents non-native to increase security - for convenience and security, I would prevent the expansion of non-Iranian immigrants- I would protect the parks from vandalism and the presence of young people who are often violator- I would consider the area where the Passages are safe - a place to put my bike and lock it - I would be relieved that my bike would not be stolen - places that would be illuminated at night - with the help of a security guard to protect parks from illegal immigrants - to protect parks from the noise of young people with the help of a security guard - I would increase the lighting of the Passages - I would reduce the wasteland and dilapidated houses because they are not in good shape - the adaptation of the Passages in terms of lighting.	Increasing the sense of security (22)	
The presence of disturbing young people - the construction of empty and ruined lands to eliminate the gathering of drug addicts and criminals - I protected the parks from destruction and the presence of young people who are often criminals - for the convenience of protecting the parks from illegal immigrants - protecting the parks from the persecution and noise of young people - control Making non-Iranian children to reduce the persecution of elderly women	Eliminate abnormal behavior (6)	
Religious activities - prayer - the spiritual atmosphere of the mosque - construction of a gathering place, park and green space near the mosque - quiet and peaceful - I built in front of the mosques - they have drinking fountains that have cool and pleasant water and in many people opinion, their water is healing - Mosques and the sound of the call to prayer are valuable to me - I go to the mosque with my friends during prayer - I built a park near the mosques so that I could go to the mosque and pray when I heard the call to prayer - also a mosque where I worship and pray, it is valuable for me - I go to the mosque - Mosques are valuable because I pray in them and participate in their ceremonies - The suitability of the mosque for us old men - I used to preserve Mosques of the neighborhood. Mosques are valuable for me because of their history and the ceremonies that take place inside them - creating a good feeling in the mosque.	Religious atmosphere (16)	**Rank 7. Religious atmosphere (16)**
Green spaces and a sports place for women - Women's green space - Increased security due to the presence of women - More comfort for women - Providing facilities for women - Making the park suitable for women - Controlling non-Iranian children to reduce persecution of elderly women - A park that is suitable for elderly women - the park should have comfortable and peaceful conditions for women - the park should have comfortable and peaceful conditions for women - the park should have comfortable and peaceful conditions for women	The presence of women in their own space (11)	**Rank 8. The presence of women in their own space (11)**

(Putnam et al., 2007).

به‌طورکلی ویژگی‌هایی از محله چون، احترام به قدمت و تاریخچه آن، بومی‌گرایی، اصالت و همسایه‌مداری بر کیفیت زندگی و ارتباطات اجتماعی سالمندان تأثیر می‌گذارد. این شاخصه‌ها یک احساس مثبت در افراد در طول زمان نسبت به زندگی و افزایش تعاملات اجتماعی برقرار می‌کنند (Li et al., 2022). یافته‌های پژوهش حاضر نیز به هویت مکانی به عنوان مقوله‌ای برای انجام تعاملات اجتماعی سالمندان به صراحت اشاره دارند.

مقوله‌ی بعدی که سالمندان داشتن آن را برای افزایش حضور اجتماعی در فضا لازم دانستند، آسایش فیزیکی بود. از نظر فیزیولوژیکی با افزایش سن، دامنه‌ی حرکتی افراد محدود شده و آستانه تحمل ایشان برای تحمل گرما، سرما و آلودگی کاهش

می‌یابد (Dash et al., 2022). بنابراین تعبیه مبلمان منعطف در سایه و آفتاب در فصل‌های سرد و گرم و در فواصل کوتاه، دسترسی داشتن به تسهیلات بهداشتی همچون، آب‌خوری و سرویس‌بهداشتی و سایر موارد مرتبط با نیازهای فیزیولوژیکی و اولیه این گروه سنی ضروری است. پژوهش‌های پیشین نیز به این موضوع به عنوان امری ضروری برای تعاملات اجتماعی سالمندان اشاره کرده‌اند. به عنوان مثال، ویژگی‌های محیط ساخته‌شده مانند وجود مسیرهای سایه‌دار، میزهای نشستن و استراحت، محوطه‌سازی، بوته‌ها و درخت‌ها با افزایش تعاملات اجتماعی سالمندان مرتبط بودند (Schmidt et al., 2019). همچنین روابط اجتماعی، معاشرت، صحبت‌های کوچک یا برخوردهای اتفاقی در اطراف مکان‌های نشستن با همسایه‌ها، مهم ارزیابی شده‌اند (Schmidt et al., 2019). بنابراین چنین فضاهای آسوده‌ای، مکان‌هایی مطلوب برای حضور سالمندان و فعالیت اجتماعی آن‌ها در محلات است.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که از دیدگاه سالمندان تقویت مکان‌های سوم در محله برای انجام و افزایش تعاملات اجتماعی آنان ضروری است. در حال حاضر، یکی از محلاتی که زندگی اجتماعی سالمندان در آن وجود دارد، محله مورد مطالعه است. در این محله، علاقه‌ی سالمندان به ملاقات‌های دوستانه و گپ‌وگفت‌های هرچند کوتاه در تمام فضاهای محله قابل مشاهده بود. آنان نه تنها به پارک برای گفت‌وگو و ملاقات‌های دوستانه اشاره داشتند بلکه مساجد، حسینیه‌ها، جلوی درب منزل‌هایشان، مسیر بازارچه، معابر و کوچه پس کوچه‌ها را هم مکان‌های توقف و فضاهایی برای تعاملات اجتماعی ارزیابی کردند.

سالمندان مورد مطالعه در این پژوهش، به ارتقاء پارک‌ها و ایجاد فضای سبز بیشتر به عنوان مکانی برای ورزش، تحرک، فعالیت بدنی درکنار تعاملات اجتماعی تأکید ویژه‌ای داشتند. همسو با این یافته، وجود فضای باز و سبز دوستانه می‌تواند سالمندان را به انجام فعالیت بدنی تشویق کند (Li et al., 2023). همچنین، براساس یک نظرسنجی از ۱۵۶۷۲ نفر سالمند نشان داد که مکان‌های سبز با افزایش سطح فعالیت بدنی آنان در طول اوقات فراغت مرتبط بوده است (Dalton et al., 2016). ازاین‌رو، مناطق سبز محله‌ای تأثیر معناداری بر سلامت فیزیکی و روانی سالمندان دارند.

مبحث حرکت ایمن مرتبط با کیفیت‌هایی چون «پیاده‌مداری» و مفاهیمی چون «خیابان کامل» (Gregg & Hess, 2019) دیدگاه آرام‌سازی محلات یا همان «وونورف[۳]» (Chng et al., 2022) است. همسو با این مفاهیم، نتایج پژوهش حاضر نشان داد، اولویت حرکت سالمندان در فضای معابر با پیاده باشد که خطر تصادف با وسائل نقلیه کاهش یابد و تا جایی که امکان دارد از ورود وسایل نقلیه موتوری و شخصی به فضاهایی با مقیاس کوچک‌تر و مرکز محلات جلوگیری شود. همچنین روان‌سازی حرکت و کاهش خطر افتادن سالمندان، کاهش برخورد آن‌ها با موانع کالبدی و آسیب فیزیکی در مسیرها از جمله درخواست‌های سالمندان مشارکت‌کننده بود. همسو با مطالعات پیشین که نشان دادند، حفاظت از سالمندان در برابر ترافیک، پیاده‌روها، پارک‌های ایمن و خیابان‌های کم سر و صدا (Parra et al., 2010)، درکنار موانع فیزیکی، زیبایی‌شناسی، جرم و جنایت (Zhao et al., 2017)، بر کیفیت زندگی اجتماعی افراد سالمند تأثیرگذار است. توجه همزمان سالمندان به فعالیت‌های اجباری و اختیاری به تواتر و رواج این گونه از فعالیت‌های مکمل در بازارچه، مسجد و پارک محله اشاره دارد. فضای بازارچه از نگاه سالمندان نه تنها مکانی برای خرید، بلکه لنگرگاهی مهم برای ملاقات‌های روزانه و هفتگی است.

مقوله‌ی امنیت ذهنی سالمند در نتایج این پژوهش قابل توجه است. از جمله مفاهیم پرتکرار مرتبط با امنیت ذهنی عبارت بودند از: عدم تمایل به چندفرهنگی شدن محله و حضور اتباع غیرایرانی، تمایل نداشتن به تعامل با نسل نوجوانان و کودکان، حس ترس از نقاط پنهان و زمین‌های بایر محله و نبود چشم ناظر. عدم تمایل سالمندان به همپوشانی قلمروهای اجتماعی‌شان به‌ویژه در پارک‌ها با قلمروی بازی کودکان و نوجوانان از نشانه‌های بارز قلمروپایی آنان است. تمایل شدید آن‌ها به حضور نگهبان در محله نشان از حس ناامنی سالمندان در محله است.

تعدادی از سالمندان هم ترجیح دادند پارک و فضای سبز در نزدیکی خانه‌هایشان ساخته شود؛ این تمایل نشانه‌های بارز عدم اطمینان آنان به ترک حریم امن‌شان است. مطالعات پیشین نیز نشان می‌دهند که احساس امنیت ناشی از سطح پایین جرایم و رفتارهای مناسب می‌تواند به سالمندان حس حضور در قلمروی امن را بدهد (Lak et al., 2023). مطالعه لبروسان و همکاران نیز نشان داد که ماندن در محیط آشنا، امنیت درک‌شده را برای سالمند فراهم و عمیقاً او را به مکان و گروهی دلبسته می‌کند (Lebrusán et al., 2022). همسو با یافته‌های پژوهش حاضر و در توضیح آن‌ها می‌توان چنین بحث کرد که امنیت ذهنی با فرآیندهای تولید دلبستگی به مکان مرتبط است (Lebrusán et al., 2022).

نیاز زنان به فضای مختص خودشان در پارک‌ها یکی از یافته‌های قابل‌توجه این پژوهش است. آنان تمایل داشتند که در این فضاها بتوانند در آسایش فیزیکی، فارغ از رفتارهای نابهنجار مردان و سر و صدای دیگران از آن فضاها لذت ببرند. زنان سالمند فضایی را طلب می‌کردند که نه تنها به آنان تعلق داشته باشد بلکه حضور سایر گروه‌ها به‌ویژه مردان

به این فضا نیز مقدور نباشد. با این‌حال، کیفیت و کمیت این نوع از قلمروپائی و جداسازی از منظر نفوذپذیری فیزیکی و بصری به این فضاها نیاز به مطالعه بیشتر دارد؛ اینکه آیا زنان سالمند موافق حذف حضور کامل مردان در پارک‌ها هستند؟ یا اینکه موافق حضور کنترل‌شده آنان‌اند. در هرصورت، این درخواست را می‌توان واکنشی به نبود عدالت جنسیتی در پخشایش و عملکرد فضاهای محلات تفسیر کرد است (Umemoto, 2013)، به‌طوری‌که تجربه تعامل با یک مرد سالمند خارج از محیط خانه برای یک زن سالمند فراهم نیست و آنان نقش مؤثری در اتفاقات و جریان‌های محله در خلال ارتباط اجتماعی با مردان همسایه ندارند. پژوهشی در هند نیز نشان داد (Saha et al., 2023) که از میان ۳۷ عامل مؤثر بر کیفیت زندگی سالمندان، اولویت زنان با حضور در محلات و مشارکت بیشتر در فعالیت‌های اجتماعی آن است. این یافته‌ها نشان می‌دهند حضور و نقش‌پذیری زنان سالمند در مکان‌های عمومی محله بر دامنه تعاملات اجتماعی آنان خارج از جنسیت خود مؤثر است. علاوه‌بر آن، تجربه پژوهش حاضر نشان می‌دهد که پژوهشات آینده متمرکز بر محلات تاریخی/مذهبی، بهتر است تعاملات مکان‌مند زنان سالمند با مردان سالمند را متأثر از دیدگاه‌های مذهبی و فرهنگی بررسی کنند.

محدودیت‌های پژوهش

در این پژوهش برای رسیدن به اهداف، با محدودیت‌هایی مواجه بودیم از جمله: ۱. جلب اعتماد و موافقت سالمندان برای انجام مصاحبه و شرکت در پژوهش، گاهی به سختی انجام می‌شد. ۲. این پژوهش در یک بازه زمانی مشخص انجام شده است و نتایج ممکن است در طول زمان تغییر کنند. ۳. حضور بیشتر مردان در فضاها و عدم تمایل زنان به رفتن در این مکان‌ها باعث شد که گاهی دسترسی به زنان سالمند برای برداشت اطلاعات با چالش مواجه شود. ۴. تعداد نمونه‌ای که برای این مطالعه استفاده شده است، شامل ۲۳ نفر از سالمندان در یک محله مذهبی بوده است. با انجام نمونه‌های بیشتر، ممکن است نتایج دقیق‌تری حاصل شود.

جمع‌بندی

در راستای مطالعات انجام شده، نتایج اصلی به ترتیب اهمیت شامل: حفظ ریشه‌های اجتماعی و تاریخی محله، تأمین آسایش فیزیکی، تقویت مکان‌های سوم، انجام فعالیت‌های فیزیکی، پشت‌سرهم بودن فعالیت‌های مکمل، امنیت ذهنی، اتمسفر مذهبی و حضور زنان در فضای مختص به خودشان بودند. اما مهم‌ترین نتیجه، اهمیت حس تعلق اجتماعی-تاریخی سالمندان به محله چهارصد ساله خود بود. تعلق این افراد به ابعاد کالبدی، تاریخی فضا و تمایل به حفظ بافت اصیل محله به وضوح مشاهده شد. همچنین، مفاهیمی مانند همسایه‌مداری، تمایل به ملاقات و توقف در محله برای انجام فعالیت‌های اجتماعی نشان از تعلق سالمندان به این فضاهای اجتماعی داشت. از سوی دیگر، عدم تمایل به چندفرهنگی شدن محله و جلوگیری از افزایش تعداد اتباع غیرایرانی می‌توانند به این نتیجه اشاره کنند. شکل ۶، مدل مفهومی پژوهش که شامل مقوله‌های اصلی و فرعی و ارتباطات بین

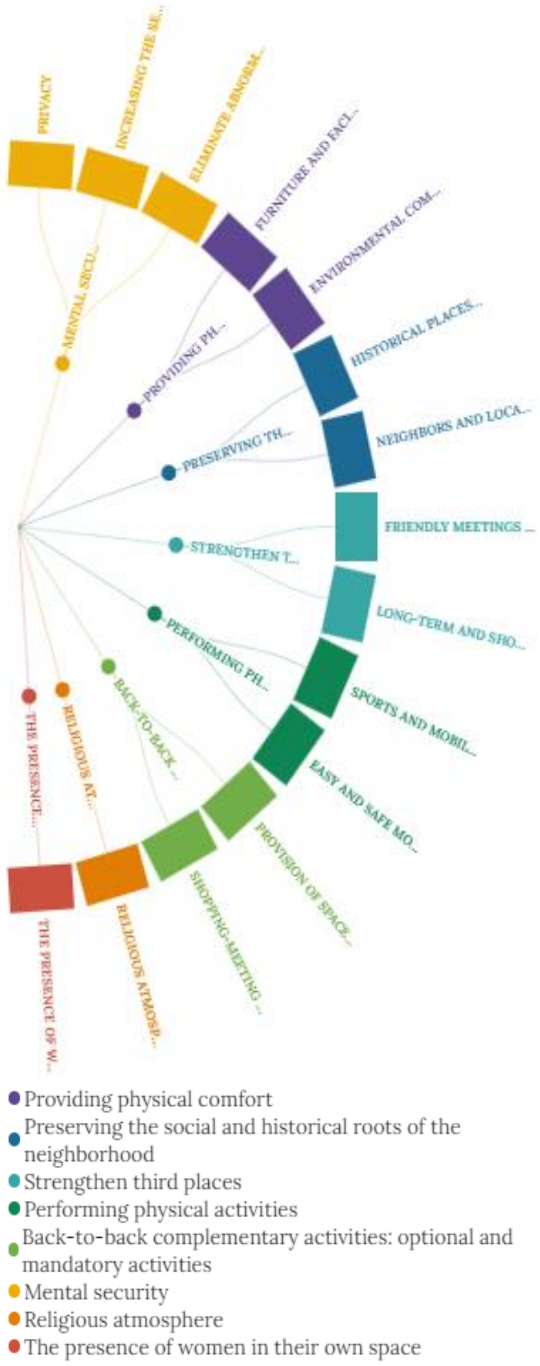

Fig. 6. A conceptual model to explain social-spatial factors affecting the social presence of the elderly in a neighborhood

آن‌هاست را به صورت گرافیکی نمایش می‌دهد.

مقایسه یافته‌های این پژوهش با مطالعات پیشین، نشان می‌دهد که کیفیت‌ها و مقوله‌های اکتشافی، نه تنها قابلیت بحث و توسعه در زمینه ادبیات مرتبط را دارند، بلکه می‌توانند قدرت تبیین و پیش‌بینی هم داشته باشند. ازاین‌رو، نوآوری اصلی این پژوهش،

دستیابی به مدلی یکپارچه است که کیفیت‌های فضایی-اجتماعی مؤثر بر حضور و فعالیت اجتماعی سالمندان را در فضاهای یک محله مسکونی تبیین کرده است. طراحان شهری می‌توانند به کمک این مدل، سالمندمحور بودن محلات را به‌صورت کمی و کیفی فهم و سنجش کنند. برای سنجش مطالعات کیفی می‌توان مقولات اصلی مدل را به صورت جداگانه یا ترکیبی، از طریق روش‌های مشارکتی چون، گروه‌های کانونی و شارت با سالمندان در محلات به‌صورت عمیق بررسی کرد. علاوه‌بر این، با توجه به ساختار سلسله مراتبی مدل پژوهش حاضر، که شامل هشت هسته (کیفیت‌های اصلی) و ۱۵ لایه (مقولات فرعی) است (شکل ۳) می توان از پتانسیل مدل به‌صورت کمی برای سنجش عوامل فضایی- اجتماعی مؤثر بر حضور سالمندان در محلات برخوردار شد. برای این کار پژوهشگر باید مقولات فرعی (لایه دوم) را به عنوان شاخص‌های کیفی در نظر گرفته و آن‌ها را در زمینه‌ی مورد پژوهش به شاخص‌های کمی (قابل ارزشیابی و عددگذاری) تبدیل نماید. به‌عنوان مثال، یکی از سنجه‌های کمی مقوله فرعی آسایش محیطی، درجه حرارت محیط و یا اندازه دسی‌بل صوت قابل تحمل در فضاهاست و این نکته را باید در نظر گرفت که مقدار حرارت و صوت برای افراد سالمند براساس ویژگی‌های فیزیولوژیکی آن‌ها نسبت به گروه‌های سنی دیگر متفاوت است. پژوهشگر باید در سؤالات سنجش مکان، این امر را با طیف لیکرت یا سایر روش‌های دقیق علمی اندازه‌گیری (و در این مثال خاص، استفاده از ابزار اندازه‌گیری حرارت و صوت) ارزیابی کند. به بیانی دیگر، سنجش‌پذیر کردن مقولات فرعی این مدل، امکان ارزیابی کمی و دقیق‌تر کیفیت محله‌های دارای جمعیت سالمند را ممکن می‌سازد. همچنین، به نظر می‌رسد اجرا یا آزمون این مدل در محله‌های مختلف نتایج جدیدی را به همراه داشته باشد. این نتایج می‌توانند شامل تغییر اولویت‌ها نسبت به اولویت‌های اکتشافی این پژوهش، یا توسعه مدل به‌معنی دستیابی به کیفیت‌ها و مقولات جدید باشند. بدین صورت که سلسله مراتب یا جایگاه هریک از مقولات، ممکن است در محله‌های دیگر با توجه به بافت اقتصادی-اجتماعی-کالبدی و سایر عوامل مداخله‌گر تغییر کند. یا حتی مدل بتواند با آزمون شدن در سایر محلات، توسعه یافته و مقوله یا مقولاتی جدید به مدل اضافه شود. این امر می‌تواند در پژوهش‌های آتی مورد بررسی سایر پژوهشگران قرار گیرد[۳].

پی‌نوشت

1. Relive

۲. Woonerf: در سال ۱۹۷۰ در هلند به عنوان تکنیکی برای آرام‌سازی ترافیک، ایجاد فضای مشترک و محدودکردن سرعت سواره به کاربرده شد.

۳. این تحقیق کد اخلاق را به شناسه «IR.UOK.REC.1401.004»، از کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه کردستان دریافت کرده است.

تشکر و قدردانی

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافعی برای ایشان وجود نداشته است.

تاییدیه‌های اخلاقی

نویسندگان متعهد می‌شوند که کلیهٔ اصول اخلاقی انتشار اثر علمی را براساس اصول اخلاقی COPE رعایت کرده‌اند و در صورت احراز هر یک از موارد تخطی از اصول اخلاقی، حتی پس از انتشار مقاله، حق حذف مقاله و پیگیری مورد را به مجله می‌دهند.

منابع مالی/ حمایت‌ها

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

مشارکت و مسئولیت نویسندگان

نویسندگان اعلام می‌دارند به‌طور مستقیم در مراحل انجام پژوهش و نگارش مقاله مشارکت فعال داشته و به طور برابر مسئولیت تمام محتویات و مطالب گفته‌شده در مقاله را می‌پذیرند.

References

1. Alal Hesabi, M., & Rafiei, F. (2012). Evaluation of the elderly needs in urban spaces (Case Study: Khelbrubin Park, Shiraz). Armanshahr Architecture and Urban Development, 9, 247-257.
2. Asefi, M., & Imani, E. (2016). Redefining design patterns of Islamic desirable contemporary housing through qualitative evaluation of traditional homes. Iran University of Science & Technology, 4(2), 56-73. http://jria.iust.ac.ir/article-1-486-en.html
3. Ashraf, A. (1974). Historical features of urbanization in Iran-Islamic period. Social Science Letter,1(4),49-7. https://doi10.22059./JSR.1974.93732
4. Bigonnesse, C., & Chaudhury, H. (2021). Ageing in place processes in the neighbourhood environment: a proposed conceptual framework from a capability approach. European Journal of Ageing, 1-12. https://doi10.1007./s10433-020-00599-y
5. Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2012). Public Places-Urban spaces. London: Routledge.
6. Carmona, M., Heath, T., Tiesdell, S., & Oc, T. (2004). Public places urban spaces. Urban Design Quarterly, 90, 40.
7. Chamanpira, M., Farahani, A., & Jalali Farahani, M. (2014). The Tehran older adults' leisure time and physical activity with emphesize of sport equipments provided by municipality in 2010. Iranian Journal of Ageing, 9(3), 179-188. [in Persian]. http://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-659-fa.html

8. Chng, S., Chang, C., Mosquera, K., & Leong, W. Y. (2022). Living in a Silver Zone: Residents' perceptions of area-wide traffic calming measures in Singapore. Transportation Research Interdisciplinary Perspectives,16,100710. https://doi.org/10.1016/j.trip.2022.100710
9. Coleman, V. J. (2015). The Greying of American cities: Evaluating built environment indicators for ensuring an age-friendly city. University of California, Los Angeles.
10. Courtin, E., & Knapp, M. (2017). Social isolation, loneliness and health in old age: A scoping review. Health & Social Care in the Community, 25(3), 799–812. https://doi.org/10.1111/hsc.12311
11. Dalton, A. M., Wareham, N., Griffin, S., & Jones, A. P. (2016). Neighborhood greenspace is associated with a slower decline in physical activity in older adults: A prospective cohort study. SSM-population health, 2, 683-691. https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2016.09.006
12. Dash, S. P., & Thilagam, N. L. (2022). A Systematic Review on Inter-Relationship of Residential Neighborhood Characteristics on Quality of Life of Elderly. Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities,30(4). https://doi.org/10.47836/pjssh.30.4.05
13. Dehghan, A. (2012). How to spend leisure time of the elderly in Yazd with emphasis on the role of physical education "Master Thesis, Faculty of Physical Education and Sports Sciences, Urmia University.
14. Gallo, H. B., Marshall, L. W., Levy-Storms, L., Wilber, K. H., & Loukaitou-Sideris, A. (2022). Voices of Experience: What Do Low-Income Older Adults Tell Us About Mobility, Technology, and Social Participation? Journal of applied gerontology: the official journal of the Southern Gerontological Society,41(2),571–580. https://doi.org/10.1177/07334648211012530
15. Gehl, Jan; Svarre, Brigitte. (2013). How to study public life. Translated by Mustafa Behzadfar, Mohammad Rezaei-Ndushan, Ahmad Rezaei-Ndushan, (1401). Tehran: Royal Architect Science Publishing Institute. [in Persian]
16. Gifford, R. (2016). Research methods for environmental psychology, 7(121).
17. Gregg, K., & Hess, P. (2019). Complete streets at the municipal level: A review of American Municipal Complete Street Policy. International journal of sustainable transportation, 13(6), 407-418. https://doi.org/10.1080/15568318.2018.1476995
18. Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1989). Fourth generation evaluation. Sage.
19. Heidari, & Taremi. (2020). A passage on the transition of neighborhood conflict and its application in Iranian-Islamic city neighborhoods. Danesh Shahrsazi, 4(1), 73-96. [in Persian]. http://doi10.22124./UPK.2020.13787.1238
20. Hosseini, & Hatem. (2012). Transition to aging in Muslim countries: trends and policy imperatives. Population Journal, 19(80), 21-46. [in Persian].
21. https://doi.org/10.1007/s11135-022-01419-4
22. Kinsella, K. G., & Phillips, D. R. (2005). Global aging: The challenge of success (Vol. 60, No. 1, p. 3). Washington, DC: Population Reference Bureau.
23. Lak, A., Khodakarim, S., Myint, P. K., & Baradaran, H. R. (2023). The influencing factors of elder-friendly public open spaces promoting older adults' health in deprived urban neighborhoods: Partial Least Square Structural Equation Modeling approach. Frontiers in public health, 11, 1143289. https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1143289
24. Lang, J. (2015). Creating Architectural Theory, Translated by Alireza Einifar. [in Persian].
25. Li, D., Xu, H., Kang, Y., & Steemers, K. (2023). Systematic Review: Landscape Characteristics Correlated with Physical Activity of the Elderly People.Land,12(3),605. https://doi.org/10.3390/land12030605
26. Li, F., Fisher, K. J., Brownson, R. C., & Bosworth, M. (2005). Multilevel modelling of built environment characteristics related to neighbourhood walking activity in older adults. Journal of Epidemiology & Community Health, 59(7),558-564. https://doi.org/10.1136/jech.2004.028399
27. Li, J., Tian, L., & Ouyang, W. (2022). Exploring the relationship between neighborhood-built environment and elderly health: a research based on heterogeneity of age and gender groups in Beijing. Frontiers in Public Health, 10, 882361. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.882361
28. Martin, L. G., Preston, S. H., & National Research Council (US) Committee on Population. (1994). Retirement and Labor Force Behavior of the Elderly. In Demography of Aging. National Academies Press (US). http://www.nap.edu/catalog/4553.html
29. Mashhadizade, Naser. (2011). An Analysis of the Characteristics of Urban Planning in Iran, Tehran: University of Science and Technology.
30. Miyazaki, E., & Ando, S. (2020). Hierarchical structure analysis on health determinants of living environment defining social capital. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 588, No. 3, p. 032077). IOP Publishing. https://doi.org/10.1088/1755-1315/588/3/032077
31. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2020). Social isolation and loneliness in older adults: Opportunities for the health care system. National Academies Press. https://doi.org/10.17226/25663
32. Plouffe, L., & Kalache, A. (2010). Towards global age-friendly cities: Determining urban features that promote active aging. Journal of urban health, 87, 733-739. https://doi.org/10.1007/s11524-010-9466-0
33. Pourjafar, M. R., Taghvaee, A. A., Bemanian, M. R., Sadeghi, A. R., & Ahmadi, F. (2010). Ef-

fective environmental aspects of public spaces formation to achieve successful aging with emphasis on elderly preferences of Shiraz. Iranian Journal of Ageing, 5(1),0-0. [in Persian]. http://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-291-en.html
34. Sadeghi, F., Kaldi, A., & Sahaf, R. (2012). Elderly people and their family care explanation of their experience from age–friendly city of Tabriz. Iranian journal of ageing, 6, 41-51. [in Persian]. http://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-477-en.html
35. Sadeghi, F., Kaldi, A., & Sahaf, R. (2012). Elderly people and their family care explanation of their experience from age–friendly city of Tabriz. Iranian journal of ageing, 6, 41-51. [in Persian]. http://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-477-fa.html
36. Saha, S., Basu, S., & Pandit, D. (2023). A framework for identifying perceived Quality of Life indicators for the elderly in the neighbourhood context: A case study of Kolkata, India. Quality & Quantity, 57(3), 2705-2737.
37. Schmidt, T., Kerr, J., & Schipperijn, J. (2019). Associations between neighborhood open space features and walking and social interaction in older adults—a mixed methods study. Geriatrics, 4(3), 41. https://doi.org/10.3390/geriatgrics4030041
38. Sharghi, A., Zarghami, I., Alfat, M., & Salehi Khokhasari, F. (2016). Measuring the indicators of the elderly cities in the tehran metropolis (AFC). Urban and Regional Studies and Researches, 8(28), 1-22. [in Persian].
39. Sharifian Sani, M., Zanjari, N., & Sadeghi, R. (2016). Time usage patterns of Iranian older adults and its association with socioeconomic factors. Iranianjournal of ageing, 11(3), 400-415. [in Persian]. https://doi.10.21859/sija-1103400
40. Shojaei, D., & Pertovi, P. (2015). Analysis of Factors Affecting the Creation and Promotion of Sociability in Public Spaces in Different Scales of Tehran City (Case studies: Two Neighborhoods and an Area in District 7 Tehran). Bagh-e nazar, 12(34). [in Persian].
41. Tabrizi, O., Mokhtabad Amraei, M., & Feyzi, M. (2014). The effects of urban spaces design and collective architecture on social interactions and communications. Urban management, 13(37), 257-272. [in Persian]
42. Tabrizi, O., Mokhtabad Amraei, M., & Feyzi, M. (2014). The effects of urban spaces design and collective architecture on social interactions and communications. Urban management, 13(37), 257-272. [in Persian]. https://magiran.com/p1404051
43. Tavasoli, M. (2003). The principle of communication in urban design, Journal of Fine Arts, No.14. [in Persian]
44. Tavasoli, M. (2003). The principle of communication in urban design, Journal of Fine Arts, No.14. [in Persian]
45. Umemoto, K. (2013). The just city. Planning Theory, 12(3), 325-328. https://doi.org/10.1177/1473095212461780
46. Valibeigi, M., Zivari, F., & Sarhangi, E. (2020). Enhancing urban local community identity in Iran based on perceived residential environment quality. Journal of Urban Regeneration & Renewal, 13(4), 435-452.
47. Vitman-Schorr, A., Ayalon, L., & Khalaila, R. (2019). Perceived accessibility to services and sites among Israeli older adults. Journal of Applied Gerontology,38(1),112-136. https://doi.org/10.1177/0733464817721112
48. Wen, C., Albert, C., & Von Haaren, C. (2018). The elderly in green spaces: Exploring requirements and preferences concerning nature-based recreation. Sustainable cities and society, 38, 582-593. https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.01.023
49. Willig, C. (2013). EBOOK: introducing qualitative research in psychology. McGraw-hill education (UK).
50. Wong, P. H., Kourtit, K., & Nijkamp, P. (2021). The ideal neighborhoods of successful ageing: A machine learning approach. Health & place, 72, 102704. https://doi.org/10.1016/j.healthθplace.2021.102704
51. Wong, P. H., Kourtit, K., & Nijkamp, P. (2021). The ideal neighbourhoods of successful ageing: A machine learning approach. Health & place, 72, 102704. https://doi.org/10.1016/j.healthθplace.2021.102704
52. World Health Organization. (2007). Global age-friendly cities: A guide.